

Tres taulas — Tres taulas

ARXIU

ARXIU

Els gravats prohibits d'Eusebi Planas

La descoberta recent d'una sèrie de dibuixos d'Eusebi Planas (1833-1897), el millor litògraf català del segle XIX, permet documentar una producció eròtica i pornogràfica, que es va vendre en forma de gravats amb el títol d'«El noble art del billar».

It, a la dreta, buix original d'Eusebi Planas. A l'esquerra, una de les litografies «El Noble art del billar», col·lecció molt popular de finals del XIX. Sota, un altre original de Planas. El gravat corresponent es titulava «Les troneres».

La col·lecció de dibuixos que ara s'ha descobert prova que la pornografia en català té els seus orígens en temps molt més pretèrits del que podria semblar d'entrada, tal com es pot entreveure en la documentació dels ambients artístics i bohèmics del segle XIX.

Recentment ha sortit a la llum pública, en una subhasta de llibres antics celebrada a Madrid, una col·lecció d'il·lustracions presentada com a «dibuixos anònims catalans a color d'estil isabelí, eròtics i pornogràfics datables entre 1850-1860».

En concret, es tracta d'un àlbum amb una sèrie de 36 dibuixos eròtics i 16 paisatges i altres figures que servien per sobreposar-los als primers i dissimular les escenes considerades més pornogràfiques.

La sorpresa ha estat que dinou d'aquests dibuixos són els origi-

nals d'una de les edicions de gravats catalans més agosarats realitzats al segle XIX: *El noble art del billar*. Parlem d'una sèrie de vint litografies eròtiques publicades i datables vers el 1870, alguns

exemplars de les quals es conserven en col·leccions particulars, però en cap de pública. Són un conjunt d'escenes, algunes de picants i d'altres de clarament pornogràfiques, en les quals els perso-

ARXIU

natges adopten posats provocatius o representen relacions sexuals més o menys escandaloses per a l'època, que van des del sexe oral, escenes de grup, masturbacions, concursos fàl·lics... fins i tot n'hi ha d'animalístiques.

Les litografies tenen un text breu a peu de cada escena escrit en català i castellà. S'hi utilitzen expressions del billar, sobretot de la modalitat coneguda com el xapo, que era moda en aquella època. Actualment, aquesta modalitat està en vies de desaparició fins i tot en els darrers llocs on es jugava (Catalunya, País Valencià i Astúries).

Les expressions específiques del xapó estan il·lustrades amb un seguit de jocs i fantasies sexuals en les quals, curiosament, no es representa cap objecte relacionat amb el billar ja que els elements que componen el joc han estat substituïts pels membres sexuals (tacó, fal·lus; boles, testicles i/o pits; forats, sexe femení...).

Cal entendre, doncs, que hi havia un mercat interessat i que els dibuixos es van fer per satisfer els gustos de la burgesia catalana del moment, que consumia aquesta mena de productes, de molt alt preu, sempre de manera privada i bastant secreta ja que es tracta de productes prohibits per les lleis i mal vistos per la moral del moment.

El millor litògraf. Les litografies del *Noble art del billar*, malgrat no estar signades, s'han atribuït sempre, per tradició i per estil, a Eusebi Planas —que fou el millor litògraf català de tots els temps. Això ens permet atribuir-li també la paternitat dels dibuixos de recent aparició. La vinculació entre els dibuixos i les litografies és clara, ja que com a originals la seva imatge és invertida referent a la impressió definitiva.

A causa de la seva temàtica la sèrie de litografies *El noble art del billar* és pràcticament desconeguda en els cercles d'historiadors especialitzats i en arxius públics i gairebé només en sabien de l'existència col·leccionistes privats i llibreters de vell.

La sèrie de litografies, però, va ser reproduïda com a postals cap el 1920 i posades a la venda al preu de 5 ptes. la sèrie. Malgrat això, no han estat mai reproduïdes en estudis especialitzats. Els historiadors de l'art esmenten, no obstant això, que Eusebi Planas va publicar obres de temàtica eròtica i citen, concretament, aquesta sèrie del billar, però sense fer cap referència explícita a cap escena concreta.

Eusebi Planas va rebre la formació a París, als tallers litogràfics de Lemercier i Lassalle, on va arribar a dominar una tècnica molt més àgil, refinada i dinàmica del llapis litogràfic que la que s'utilitzava a la Barcelona del seu moment, molt encarcarada i gens espontània.

Planas va destacar com a bon dibuixant i litògraf i va arribar a ser un dels deixebles predilectes de Lassalle, que li encomanava els

encàrrecs més delicats i de compromís que arribaven al seu prestigiós taller.

El domini de la tècnica és el que li permeté, quan tornà a Barcelona, amb només vint-i-un anys, acaparar els millors encàrrecs del món editorial català.

De fet, Planas es va especialitzar en la il·lustració de les novel·les per lliuraments que tan de moda estaven a tot Europa en aquell moment. Per entendre la importància d'aquestes produccions cal tenir en compte que entre Madrid i Barcelona hi havia un centenar d'editorials que es dedicaven a aquest tipus de publicacions. Aquestes novel·les sortien setmanalment i podien arribar a tenir un tiratge de 15.000 exemplars cadascuna en els moments àlgids.

Les novel·les per episodis solien

Dalt, un dibuix original d'Eusebi Planas, que recentment sortit a subhasta.

A l'esquerra, una il·lustració feta per Plar per a l'edició d'"Historia d'una mujer", d'Alexandre Dumas. Les seves il·lustracions per a novel·les per lliuraments l'van donar molta fama i prestigi.

El taller segons Casellas

El crític d'art del tombant de segle XIX Raimon Casellas, descrivia el taller d'Eusebi Planas com "un salonet burgès de l'any 50 adornat amb quadrets i estampes pornogràfiques. Damunt d'una calaixera-paperera de caoba, uns cromos de dones recordades, sobre una venerable arqueta de marqueteria, fotografies de dones nues en posicions ultraacadèmiques. Per tot arreu, el moble heretat de la família menestral. i en totes les parets, la imatge de l'Eva libidinosa: reproduccions fotogràfiques de les fantasies, el raïm de Falern, aquarel·les de noies en actitud provocativa, fotografies d'nus femenins (...) Quan l'*amateur* visitava l'estudi del dibuixant, cercant algun aquarel·la bufona amb què adornar el despatx o algun apunt *íntim* per regalar a la seva estimada, ja sabia Planas, amb tota seguretat d'un detallista a la menuda, en qui calaix desava les figures lliures, les escenes verdes o els grups de color més pujat, que es feien pagar a bon preu. **A. D.**

A l'esquerra, dels gravats ue formaven col·lecció "El noble art del billar". Les tges es relacionen amb expressions de la modalitat del billar anomenada xapó. Els originals Eusebi Planas uita venen d'escassa qualitat, que feien els prenent del seu taller.

ARXIU

ARXIU

estar il·lustrades amb diversos gravats dels quals Eusebi Planas n'era un gran especialista. De fet, la historiadora Pilar Vèlez, especialista en la impremta catalana del segle XIX, ha aconseguit documentar la participació d'Eusebi Planas en uns 180 llibres de les més diverses qualitats literàries, gèneres, tècniques i mesures.

A les novel·les, majoritàriament de temàtica amorosa, Eusebi Planas aprofitava per introduir en les il·lustracions una gran sensualitat, sobretot en els personatges femenins. Si el *guió ho exigia* les protagonistes duien escots generosos i, alguna vegada, mostraven pits i cuixes. Aquesta tendència a mostrar el cos femení, juntament amb la seva habilitat tècnica i artística li va proporcionar molta fama entre els afeccionats a aquesta mena de novel·les.

Planas va crear, doncs, una tipologia femenina molt concreta, amb

un bust generós i uns malucs força marcats que mostren una cintura de vespa. Aquesta estètica seguia, una mica, la línia del litògraf francès Gavarni que a la mateixa època era també un dels grans especialistes en la temàtica eròtica.

Precisament, durant el seu aprenentatge a París (entre el 1849 i el 1854) devia entrar en contacte amb la producció eròtica que es realitzava a la capital francesa per a consum propi, però sobretot per a l'exportació. Durant tot el XIX París i Berlín foren les dues grans capitals europees productores de mercaderia eròtica de tot tipus, que distribuïen a la resta de països.

Planas col·leccionista. De fet, consta documentalment que Planas mateix era un gran col·leccionista de dibuixos i de les primeres fotografies eròtiques que es van editar. Per aquest motiu fou denunciat a la policia, potser a causa,

també, d'algun afer amorós, i va patir un escorcoll al seu estudi, on se li confiscà tot el material eròtic. Hom creu que en aquest registre van desaparèixer les pedres litogràfiques a partir de les quals s'havia imprès la sèrie d'*El noble art del billar*.

Potser aquest incident va frustrar l'intent d'Eusebi Planas d'iniciar la creació d'un mercat de productes artístic-pornogràfics, una temàtica que tenia, sembla, una certa demanda entre les classes benestants i que podria haver prosperat. Aquest és un dels motius pels quals és important la descoberta d'aquests dibuixos, ja que ens mostra quins eren els gustos eròtics que la clientela local podia acceptar en aquell moment.

D'altra banda potser els dibuixos i les litografies eròtiques que Eusebi Planas dedicava a la venda només eren un *divertimento* particular, al qual només podria te-

Eusebi Planas, la moda i les models

La formació que rebé a París com a litògraf no només fou positiva en l'àmbit artístic, sinó que el va marcar també com a fidel seguidor de la moda en el vestit. De fet, es va convertir en una de les persones que introduïen les novetats de la moda a l'Eixample barceloní.

El crític d'art Feliu Elias el descriu com un personatge que "treia la moda; la moda dels bastons i corbaters, ultra la dels vestits i barrets, la nova manera de muntar, la nova manera de saludar, la faisó més *chic* de caminar o d'asseure's, o de somriure, la nova fraseologia, la darrera creació en matèria de pipes i boquilles (...). Planas era un *lion* que feia estralls en totes les capes socials. Les dones es morien per ell, se li oferien, anaven al seu taller i se li despullaven per amor de Déu i dels sants! Eren a carretades les que volien servir-li de model nu, o mig nu, o en trànsit de despullament (...)"

"Era també —continua Feliu Elias— un Don Joan durant el dia i un calavera durant la nit: un home endiabladament enfeinat en tota llei de batalles d'amor. Per aquesta raó podia disposar de molt poc temps per al dibuix. Malgrat aquesta dificultat, els editors quedaven sempre complacuts i, sense fer-se pregar molt l'il·lustrador, cada client se n'anava del taller del gran dibuixant, content amb la bona feina encarregada. La causa d'aquest miracle era el floret de col·laboradors que tenia. (...) les poques estones que'l taller el retenia, s'ocupava de preparar dibuixos, d'ensinistrar perfectament als seus deixebles i d'ordenar la col·laboració: els dibuixos per acabar, els dibuixos per començar, qu'ell acabaria o retocaria cap a les acaballes, en fi, els detalls enutjosos qu'ell no volia entretenir-se a refilejar." A. D.

nir accés el seu cercle d'amistats.

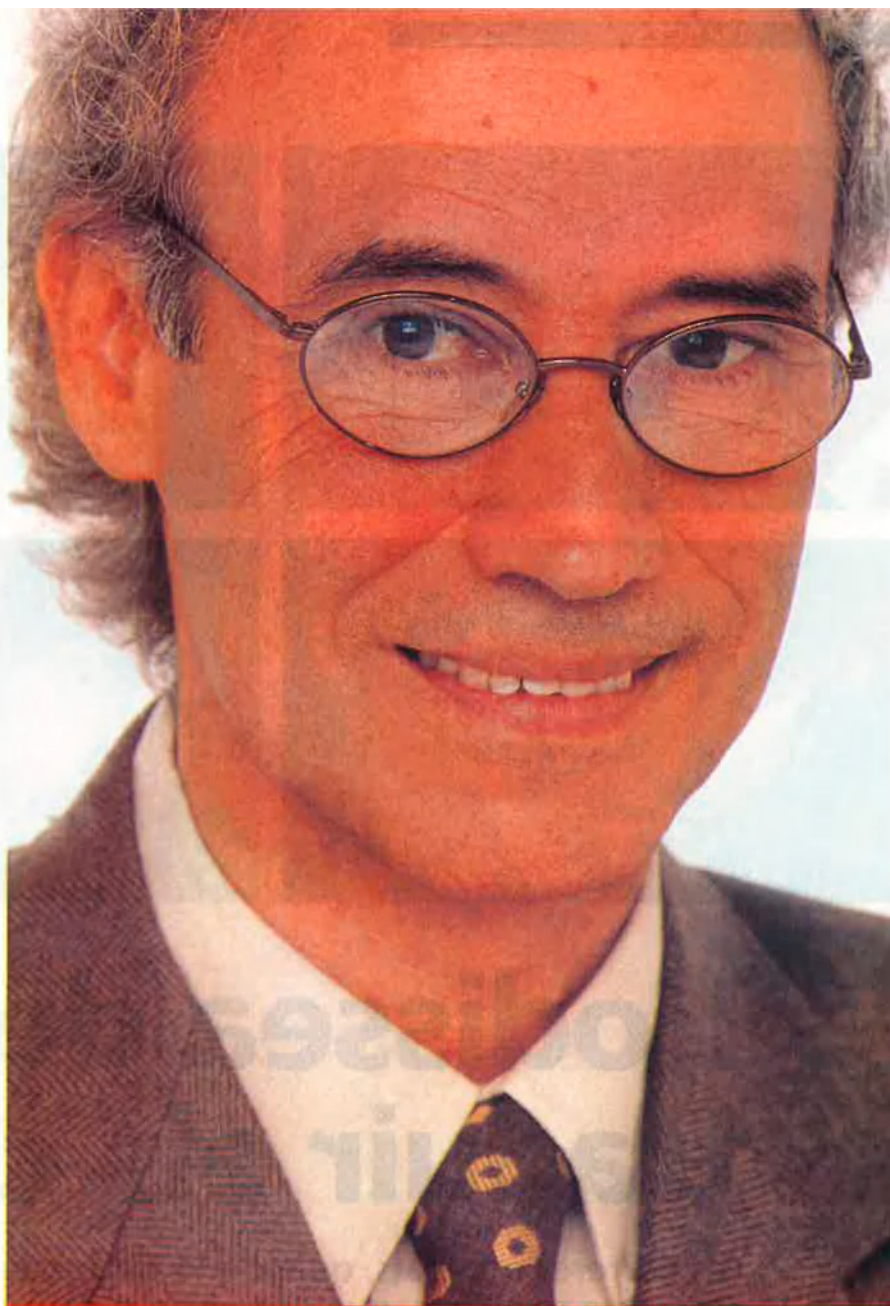
Sigui com sigui, ens trobem amb la primera mostra artística d'aquest gènere a Catalunya i, possiblement, a tot l'estat conjuntament amb l'obra pornosatírica del 1873 dels germans Bécquer (Valeriano i Gustavo Adolfo) titulada *Los Borbones en pelota*, adquirida fa uns anys per la Biblioteca Nacional de Madrid.

A diferència dels dibuixos dels Bécquer o d'altres dibuixants d'Europa, Eusebi Planas no pretenia fer cap crítica social, sinó entrar en un mercat molt determinat.

Comparant els dibuixos eròtics recentment descoberts amb d'altres de conservats d'Eusebi Planas dedicats a il·lustracions de llibres, podem observar que, si bé la composició i el dibuix són de la factura d'Eusebi Planas, l'acoloriment no ho sembla. És clar que es tracta d'unes obres ideades, esbossades i dibuixades pel mateix Planas però acolorides, gairebé segur, per diversos aprenents. Corrobora aquesta hipòtesi la qualitat que trobem en altres obres seves en les quals l'aquarel·la i el pastel hi són utilitzats amb un gran domini tècnic, mentre que les pintades pels aprenents pateixen certes mancances tècniques. Potser aquesta diferència estilística fou volguda per tal d'evitar que s'identifiqués el seu estil en aquests dibuixos i algú pogués denunciar-lo per escàndol públic o comerç de pornografia.

Així, doncs, ja coneixem un primer testimoni de la pornografia catalana. Per les seves característiques, podem deduir la vinculació que tenia amb les capes socials altes. Aquest no és un cas únic, tal com també demostra la producció de les primeres pel·lícules pornogràfiques autòctones. Ens referim, concretament a l'encàrrec que el 1926 el comte de Romanones va fer als germans Banos d'una sèrie de pel·lícules pornogràfiques destinades al rei Alfons XIII i conservades actualment a la Filmoteca de la Generalitat Valenciana. Tot plegat obre un camp, que cal investigar, sobre temes considerats tabú durant dècades.

Albert Doménech

PSOE - progresista

Més Prop
VOTA

PSOE